

Biserica de lemn Sf. Nicolae din Pietrari-Anghelești: vederi *in situ* din anul 2009.

Pisania de la 8 decembrie 1655 (după restaurare) descoperită pe o grindă aflată sub tencuială.

Pisania mai veche de pe aceeași grindă înainte de restaurare.

Cea mai veche biserică din lemn atestată în nordul Olteniei: biserica de lemn Sfântul Nicolae din Pietrari–Anghelești¹

Luiza Barcan
Alexandru Nancu
har2000ro@gmail.com

Preambul

În urmă cu trei ani, căutând alte biserici de lemn uitate din județul Vâlcea², am (re)descoperit și noi, după alți istorici din deceniile șapte și opt ale secolului abia încheiat, un monument eclezial vechi, emoționant prin armonia constructivă, dar și prin smerita lui statură. Mica biserică din mijlocul cimitirului cătunului Cărpinișu, satul Anghelești, comuna Pietrari suporta cu demnitatea specifică lăcașurilor de închinare biciuirile timpului și ale secularizării. Atenția ne-a fost de la bun început atrasă de planul mai rar întâlnit al lăcașului (navă cu altar și pronaos poligonal), precum și de lipsa pridvorului, semn cert, dar greu de dovedit prin documente, al vechimii bisericii. Chiar de la o primă vizionare a monumentului, câteva date se desprindeau cu claritate: suferise în timp repetate reparații și modificări, uneori neconforme cu materialul de construcție (grinzile din lemn de stejar), starea lui de conservare era precară (atac masiv de insecte și fungi), structura era compromisă, fusese tencuit și pictat în secolul al XIX-lea, avea pe grinzile exterioare semnele unei strămutări, cel puțin. Și poate nu în ultimul rând, ca și alte prețioase monumente ecleziale din lemn, biserica fusese scoasă demult din cult și servea drept magazie pentru diverse materiale și unelte folosite în cimitir. Probabil, tot ce se mai aștepta de la ea era să se prăbușească într-o zi și să elibereze astfel o parcelă de teren.

Primul demers întreprins de Fundația HAR a fost măsurarea bisericii, fotografierea ei, întocmirea releveelor și apoi redactarea unei schițe monografice, folosind datele existente la acel moment. Istoria monumentului era la fel de sumară ca a mai tuturor bisericilor din lemn, pentru că puțini dintre istoricii de artă, mult prea copleșiți de importanța ctitoriilor domnești și boierești de zid, au acordat de-a lungul timpului importanța cuvenită acestor vechi lăcașe.

Într-un sat din județul Suceava (la Lămășeni), oamenii locului i-au pus un nume cât se poate de sugestiv micii biserică de lemn de secol XVIII moștenite din străbuni: i-au spus „*bunica bisericilor*” mai noi ridicate în zonă. În cazul nostru, aveam să descoperim nu o *bunică*, ci o *străbunică*, rămasă în viață, a lăcașelor de închinare din Nordul Olteniei, și poate chiar din toată Țara Românească, o *străbunică* a bisericilor, muntenești, depozitară a unei lungi și misterioase istorii.

În vara și toamna lui 2009 s-au efectuat evaluarea și expertizarea tehnică a monumentului, apoi relevarea și triangulația digitală (scanarea 3 D) și au avut loc

---

¹ Biserica figurează în lista monumentelor istorice având codul de clasificare VL-II-m-B-09869

² Continuarea unui proiect amplu de studiere, monografiere și chiar restaurare a unor biserici de acest tip din nordul Olteniei, pus în practică de către Fundația HAR în parteneriat cu Muzeul Județean Vâlcea încă din anul 2000.

lucrările de demontare a bisericii de lemn din cătunul Cărpinișu, comuna Pietrari, în scopul restaurării și relocării ei la Muzeul satului Vâlcean de la Bujoreni. Tot în aceea perioadă, a fost extrasă fresca de pe cele două timpane ale monumentului. Marea surpriză a venit în ultima zi de lucru când, extrăgându-se stratul de frescă de pe timpanul dintre pronaos și naos, a ieșit la lumină, după aproape două secole, ceva ce rar mai găsim astăzi la bisericile de lemn: pisaniile originare ale monumentului (lucru și mai rar, e vorba despre două astfel de documente de atestare, ambele scrise pe aceeași grindă). Descoperirea și descifrarea lor ne-au determinat să reluăm cercetarea monografică a monumentului și într-un anume fel să ne reconsiderăm opiniile exprimate în studiile anterioare despre vechimea bisericilor de lemn din nordul Olteniei. Biserica cu hramul „Sfântul Nicolae” din cătunul Cărpinișu, satul Anghelești, comuna Pietrari datează, coroborând datele celor două pisaniile încrustate în grinda dintre pronaos și naos, precum și unele observații legate de structura și tipologia lăcașului, de la sfârșitul veacului al XVI-lea, începutul celui de al XVII-lea. Ea este, se pare, cel mai veche biserică de lemn păstrată, a cărei atestare poate fi fără echivoc dovedită, din Nordul Olteniei.

Preoți și biserici din Pietrari

Descoperirea pisaniilor bisericii de lemn din Anghelești-Cărpinișu, ele însele documente scrise de importanță majoră pentru înțelegerea fenomenului ctitoririi de biserici, atât în ținutul Vâlciei, cât și în Țara Românească, dovedește fără dubiu că lăcașele de cult ortodoxe din această zonă încep să fie ctitorite de obștile libere cu un secol mai devreme decât s-a crezut până de curând.

E destul de limpede în acest moment că starea materială înfloritoare a țăranilor liberi, pe de o parte, coagularea obștilor rurale în clanuri cu apartenență clară la un spațiu bine hotărnicit, pe de altă parte, nevoia transiterii, pe lângă bunurile materiale, a credinței și a tradițiilor, de la o generație la alta, într-un cuvânt necesitatea creării unei identități durabile conduce la nașterea și perpetuarea treptată a gestului ctitoricesc colectiv. „Dreptul de ctitorie”, atestat în Țara Românească în secolele XIV-XV, acordat mai întâi domnilor, boierilor și preoților³, se extinde din secolul al XVII-lea, devenind și un drept al obștilor de moșneni.

Satul Pietrari, adesea pomenit în documente de arhivă din veacul al XVIII-lea, se remarcă nu numai prin starea și statutul locuitorilor, ci și prin numărul mare de preoți născuți pe aceste locuri, implicați, cum era firesc, în viața religioasă și socială a comunității creștine de aici. În „Actele Pietrarilor din Vâlcea”, articolul deja amintit al lui Al. T. Dumitrescu, de la 1909, autorul remarcă: „Din neamul Pietrarilor au eșit mulți popi, protopopi și un Vlădică Climent. Acesta scria că datina de a zidi biserici pe locul părintesc este un obicei «întru cinstea țării și a patriei» și că acel obicei «fostu-s-au întemeiat în țara noastră din zilele vechi și din descălicătoarea țerii»”⁴.

---

³ Dinu C. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV-XV*, Editura științifică, București, 1973, cap. VII, p. 430

⁴ Al. T. Dumitrescu, *Documente istorice. Actele Pietrarilor din Vâlcea – Vlădică Climent al Râmnicului* în *Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie*, vol. X, fascicolul pe trimestrul ianuarie, februarie și martie, București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1909, p. 326

Cel mai vechi document în care este amintit numele unui preot din Pietrari, datează din 2 aprilie 1726. E vorba despre popa Matei implicat într-un act de hotărnicie a moșiilor din Pietrari alături de popa Ion din Bodești, Vasile din Pietrari, popa Nicodim din Bistrița, Gheorma din Pietrari, Stan al Hrizei și Mihalcea⁵.

Un act testamentar din 23 decembrie 1753 îl are ca semnatar pe popa Gheorghe din Pietrari, feciorul lui Pătru. El lasă moștenire soției sale Tomița și fiului său de suflet, Ion, diferite bunuri, cerând să i se facă sărindarele și pomenile cuvenite. Interesant este că actul vorbește și despre fratele popii Gheorghe, tot preot, popa Constandin, iar actul e redactat de popa Ilie din Bodești, fratele lui popa Gheorghe⁶. Putem chiar din acest act de diată să remarcăm că preoția la Pietrari era o harismă dată membrilor aceleiași familii. Un document datat doi ani mai târziu, pe 8 aprilie 1755, atestă că uneori, la Pietrari, preoția se transmitea de la tată la fiu: popa Nicolae împreună cu popa Gheorghe, fiul popii Mihalcea din Pietrari dau popii Ioan **din același sat** (s.n.), feciorul lui Tudosie Popescu, „o falce de pământ în Piscul Cireșului pentru pomenirea lui și a rudelor”⁷. Și mai elocvent din acest punct de vedere este actul datat 31 ianuarie 1756 prin care, în urma unei judecăți, popa Mihalcea din Pietrarii de Jos urmează să stăpânească o moșie de acolo. Un Ion diaconul, prezent în același document, spune că ar fi avut și el parte de moștenire tot acolo și aduce ca dovadă un zăpis de la anul 1678 al unui strămoș. În acest zăpis se arată că partea de moșie avută în Pietrari a vândut-o fratelui său diaconul Pătru, care este **moș al popii Mihalcea** (s.n.)⁸.

Numele „Cărpinișu” apare într-un act testamentar (diată) datată 10 aprilie 1781 (7289), redactat de popa Pătru din Pietrari: Ion, fiul popii Gheorghe din Pietrari de Jos lasă, între altele, fiicei sale Maria „10 stânjeni din **codrul de la Cărpiniș** (s.n.), livada Zăpozii, un răzor de vie de către coastă, pomii și doi stânjeni din săliștea de la biserică”⁹ iar un document datat 25 aprilie 1794 îi are ca semnatori pe **preoții și megiașii din Pietrari** (s.n.)¹⁰. La 1800, îi găsim într-un act de vânzare de proprietate pe Ion, fiul diaconului Dobre din Pietrari și pe Ion, fiul popii Constandin din Pietrari¹¹.

În fine, în legătură directă cu istoria bisericii de lemn Sfântul Nicolae din cătunul Cărpinișu, sat Anghelești, comuna Pietrari e însemnarea datată 1815/1816 de pe filele 5-6 ale unui „Apostol” din 1747 (7254), aflat la Schitul Pietrari. Din aceasta aflăm că în a doua decadă a secolului XIX, slujitor al micii biserici de lemn era preotul Ioan Cazacu: „Și aceasta să se știe că am scris eu mult păcătos popa Ioan Cazacu de la biserica dinu Cărpiniș și cine va ceti să fie blago(slovit) și de D(u)mneză(u) și de mine și aceia să mă erte și pre mine mult păcătosul. Leat 7324”¹².

---

⁵ Documentul 196 (DI/7) în *Comori arhivistice vâlcene (Catalogul documentelor de la Arhivele statului din Râmnicu Vâlcea, 1467-1800)*, vol. II, lucrare elaborată de Corneliu Tamaș, Ion Soare, Carmen Manea-Andreescu

⁶ *Idem*, documentul 495 (DI, XLIII/8 și 9), p. 122

⁷ *Ibidem*, documentul 512 (DI, XLIII/10), p. 125

⁸ *Ibidem*, documentul 537 (DI, XLIII/18), p. 130

⁹ *Ibidem*, documentul 854 (DI, XLIII/19), p. 198

¹⁰ *Ibidem*, documentul 1183 (DI, XLIII/40), p. 267

¹¹ *Ibidem*, documentul 1424 (DL, LII/6), p. 316

¹² P.S. Năsturel, *Fostul Schit Bunavestire din Pietrarii de jos (Raionul Hurezi) în Mitropolia Olteniei*, nr. 3-4/1955, p. 209

E limpede că, exceptându-l pe Dionisie Eclesiarhul, originar și el din Pietrari, personalitatea cea mai de seamă a satului, la sfârșitul evului mediu, este Episcopul Climent, născut în jurul anului 1685 din părinții Radu și Paraschiva. Viitorul episcop primea la botez numele Constantin. A avut doi frați, pe Simion Vătășelul și pe popa Mihi, călugărit ca Macarie ieromonahul la Schitul Pietrari, și două surori. Una dintre ele, călugărită după căsătoria cu un popa Matei, e cunoscută ca Maica Ștefana¹³.

Climent, fost ucenic al lui Damaschin Voinescu, călugărit la Mănăstirea Hurezi, este întronizat episcop în 1735. Obține titlul de „exarh Severinului și toată Mehadia și altor părți poruncitoriu” și devine unul dintre cei mai mari ctitori de biserici și mănăstiri: reclădește biserica Episcopiei Râmnicului, bolnița din curtea acesteia, ctitorește schitul Pietrari (împreună cu frații săi Popa Mihul din Pietrari și Simion Vătășelul din Pietrari) între 1742-1744, pe moșia părintească, situată la marginea estică a satului Pietrari de Jos, este, de asemenea, ctitorul schiturilor Colnic și Pătrunsa și al bisericilor din Bodești, Folești și Gorani. În 1746 ia parte la acțiunea de desființare a rumâniei, întreprinsă de domnitorul Constantin Mavrocordat¹⁴. Personalitatea de seamă a episcopului Climent este evocată și într-un studiu al lui Răzvan Theodorescu: „Ajungem astfel la unul dintre momentele faste ale istoriei monumentelor din Vâlcea, cel al păstoririi unui episcop, fiu al locului: este vorba de Climent, egumen la Bistrița și apoi ierarh la Râmnic între vara 1735 și primăvara 1749 când face „paretisis” (renunțare la scaun). El însuși ctitor ca nici un alt episcop râmnician al veacului, Climent va fi contemporanul altor ctitori, mici boieri locali, care îi vor urma pilda”¹⁵.

Schitul Pietrari, ctitoria sa de pe moșia părintească, unde însuși va trăi între 1749-1753, (anul morții), sub numele de Cosma, după ce primise „cinul cel mare al schivniciei”¹⁶, se numără printre monumentele eclesiale reprezentative ale Olteniei de nord. În vara anului 1746, mitropolitul Ungrovlahiei, Neofit Cretanul, însoțit de Episcopul Climent, vizitează câteva biserici și mănăstiri din Vâlcea și apoi consemnează evenimentul: „În ziua de miercuri 30 iulie am ajuns seara la o moșie a episcopului Climent numită Pietrarii, unde are casă de piatră și o biserică de piatră și am rămas acolo și joi la 31 iulie”¹⁷.

Nu mai puțin de nouă inscripții, printre care se numără pisaniile, numele de pe portretele ctitorilor, numele de pe pietrele de mormânt, fiindcă mănăstirea devine necropolă pentru unii membri ai familiei episcopului, nume de călugări-meșteri și zugrăvi sunt publicate de Constantin Bălan, oferind informații prețioase despre Biserica cu hramul Bunavestire a Schitul Pietrari¹⁸. Reținem dintre numele de zugrăvi consemnate în câteva inscripții datate 1744-1745 pe „Popa Gheorghie, pe Andrei fratele său (*brat ego*) și pe Danciu Filip”.

¹³ Mircea Păcurariu, *Episcopul Climent al Râmnicului în Mitropolia Olteniei*, nr. 1-2/1965, pp. 23-24

¹⁴ Eugen Petrescu, *Vâlcea, Țara lupilor getici sau Ținutul Vâlcilor*, Editura Conphys, Râmnicu Vâlcea, 2007, vol. II, p. 79

¹⁵ Răzvan Theodorescu, *Episcopi și ctitori în Vâlcea secolului al XVIII-lea*, Editura Patrimoniul, Vâlcea, 2009, p. 143

¹⁶ *Eparhia Râmnicului și Argeșului* (monografie), Râmnicu Vâlcea, 1976, vol. I, p. 126

¹⁷ Mircea Păcurariu, *op.cit.*, p. 46, apud Ghenadie Enăceanu, *Mitropolitul Ungrovlahiei Neofit I în Biserica Ortodoxă Română*, an II (1785-1786), p. 11

¹⁸ Constantin Bălan, *Inscripții medievale și din epoca modernă a României (Județul istoric Vâlcea, sec. XIV-1848)*, Editura Academiei Române, București, 2005, pp. 764-768, inscripțiile: I 1242 – I 1250

Studiul de la 1909 al lui Al. T. Dumitrescu evocă partea finală a actului schitului din Pietrari unde Episcopul Climent îi roagă pe urmașii lui la Vlădicie să aibă grijă de biserica lui și de moșioarele ei, așa cum, spune el, „mi-a fost și mie milă de sfânta episcopie aceasta, de am făcut cele ce n-au fost și am înnoit cele învechite, și am ridicat cele surpate și am dîres cele stricate”. Autorul studiului nu-și poate reține un *laudatio* adresat ctitorului Schitului Pietrari: „Fără îndoială că Episcopul Climent este cea mai de seamă figură românească din acea vreme. El lasă o urmă neștearsă eparhiei și un cult în familie. De aceea de multe ori strănepoți și frați ai Episcopului Climent, la vreme de neînțelegere între ei, se împăcau, dându-și bine seama că «luând în deaproape băgare de seamă diata strămoșului » din leatu 7259 (1751) Martie 4 «neunirea dintre noi », spun ei, «i-ar aduce călcare»”¹⁹.

Obștea liberă de la Pietrari este, asemenea altor astfel de obști moșnenești din nordul Olteniei, ctitoră de biserici. Țăranii liberi, proprietari de moșii din Țara Românească, la fel ca și răzeșii din Moldova, își construiesc, începând de la un anumit moment al istoriei medievale, lăcașele de cult, din lemn sau din zid. Eram până de curând îndemnați să credem că acest lucru se întâmplă, în Țara Românească, de abia din veacul al XVIII-lea, însă spectaculoasa descoperire a pisaniei bisericii de lemn Sfântul Nicolae din Pietrari vine să ne dovedească faptul că fenomenul ctitoririi de biserici parohiale sătești din lemn este cu un secol devansat.

Răzvan Theodorescu pune în evidență o categorie anume de ctitori, proveniți, în satele moșnenești ale Vâlcei, dintre fețele bisericesti: „O categorie specială de ctitori în Vâlcea – și aceasta rămâne o caracteristică pentru întregul secol al XVIII-lea și pentru primele decenii ale celui următor – o reprezintă preoțimea. Aici intră, cum vom vedea, protopopii, cu o stare mai bună (...), ierei – așadar preoți ce pot spovedi și împărtăși (...), ierodiaconi, adică călugări ce erau și preoți în mănăstiri. Explicația cea dintâi pentru această situație rezidă (...) în rolul și prestigiul episcopiei de Râmnic; o a doua, foarte importantă, în aceea că din punct de vedere economic ei erau superiori restului sătenilor prin faptul fundamental al scutirii de dări”²⁰.

Uneori, preotul era ctitor al bisericii locului, împreună cu satul, așa cum se întâmplă în cazul bisericii de lemn Sfântul Nicolae din Pietrari, în secolul al XVII-lea. Contextul cultural și economico-social din ultimele două secole ale veacului de mijloc în zona aceasta (obștile libere existau în mai toate satele învecinate Pietrarilor) se arată propice construirii de biserici ale comunităților locale, ctitori fiind chiar membrii acestora, țăranii moșneni sprijiniți de o față bisericască sau de un boier al locului. „Soarta memoriei ctitorilor s-a împletit cu cea a văleatului. Din ceea ce s-a păstrat prin inscripții, izvoare documentare, tradiții rezultă paleta largă a acestora: ierarhi, preoți, monahi, membri ai familiilor domnești, mici boiernași, dascăli, dar mai ales obștea”, nota Ioana Cristache-Panaît în competentul său studiu dedicat bisericilor de lemn din centrul piemontului getic²¹.

---

¹⁹ Al. T. Dumitrescu, *op. cit.*, pp. 326-327

²⁰ Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p. 8

²¹ Ioana Cristache-Panaît, *Bisericile de lemn din centrul Piemontului Getic: Județele Olt, Vâlcea, Argeș*, în S.C.I.A., seria Artă Plastică, T.42, P. 29-62, București, 1995, p. 35

Pietrarii de Vâlcea au avut pe teritoriul actualei comune mai multe biserici, construite între secolele XVII-XX. Cea mai veche este, acum fără îndoială, biserica de lemn Sfântul Nicolae din cătunul Cărpinișu, relocată și restaurată la Muzeul Satului Vâlcean de la Bujoreni. Cea mai celebră ctitorie eclezială a Pietrarilor este, la fel de neîndoielnic, Schitul cu hramul Bunavestire, monument istoric de importanță zonală, ridicat de Episcopul Climent.

În privința istoriei bisericilor de lemn din Pietrari, mai toate documentele și studiile cercetate desăvârșesc misterul și confuzia care în general însoțesc aceste lăcașe. Nicolae Stoicescu notează existența la 1840, în Pietrarii de Jos, a două biserici de lemn: Sfântul Nicolae de la 1737 și Sfântul Nicolae-Cărpiniș, de la 1810, „una dintre ele monument” (sic)²². Ion Popescu Cilieni notează și el că în Pietrarii de Jos ar fi două biserici de lemn cu hramul Sfântul Nicolae, una în mahalaua Cărpinișu, „făcută de popa Matei ot Genuneni în anul 1810, Dechemvrie 6” și a doua „făcută de Anghel, de Pătru i Stan Moghină și ceilalți enoriași, în anul 1737, Dechemvrie 6”²³. Monografia localității întoarce însă situația cu 180 de grade, consemnând existența unei biserici jumătate din lemn și jumătate din zid, cu pridvor, având hramul Sfântul Nicolae, construită în 1810 și aflată în Pietrarii de Jos, în curtea Bisericii de zid cu hramul Cuvioasa Parascheva. Este transcrisă chiar și pisania care atestă data ctitoririi lăcașului în locul altuia mai vechi cu hramul Sfânta Paraschiva, la 1810. În schimb, biserica satului Anghelești (Cărpinișu) e atestată la 1737, avându-i drept ctitori pe Anghel, Pătru și Stan Moghină, construită din lemn de stejar²⁴. Viceversa, cum s-ar spune. De altfel, și catalogul bisericilor din județul Vâlcea, aflat la Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național²⁵, specifică biserica de lemn cu hramul Sfântul Nicolae din cătunul Anghelești, comuna Pietrari, ca monument istoric ridicat la 1737.

În Pietrarii de Jos se află și biserica cu hramul Cuvioasa Paraschiva, construită la 1907 și cea mai nouă, din 1995, ridicată în mahalaua Cărpinișu, lângă vechea biserică de lemn ce-și aștepta până nu demult sfârșitul.

Mai reținem dintre bisericile Pietrarilor de Sus pe cea de lemn, construită la 1865, în zilele domnitorului Alexandru Ioan Cuza (în formă de navă fără turle, cu cerdac deschis) și biserica parohială cu hramul Sfinții Voievozi, sfințită în 1922²⁶.

Istoria bisericii de lemn Sfântul Nicolae din Anghelești-Cărpinișu

Ca și alte monumente de acest tip din zona de nord a Olteniei, mica biserică de lemn din cătunul Cărpinișu, sat Anghelești, comuna Pietrari, avea până în 2009 o istorie nebuloasă. Confuzia și inadvertențele erau adâncite de datele inexacte ori contradictorii prezente în puținele catagrafii, repertorii sau studii care o menționează. Prin forma și planul lui mai puțin întâlnit astăzi, lăcașul a atras, de-a lungul timpului, atenția câtorva istorici, cum se va vedea în continuare.

---

²² Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România, I, Țara Românească*, editată de Mitropolia Olteniei, 1970, p. 480

²³ I. Popescu Cilieni, *Biserici, târguri, sate din jud. Vâlcea*, Ramuri, Craiova, 1941, pp 32-33

²⁴ Crina Popescu, Constantin Mereșescu, *Pietrari, localitate cu nume de cremene* (Monografia Comunei Pietrari), Editura Ofsetcolor, Râmnicu Vâlcea, 2010, pp. 185-186

²⁵ *Catalog* publicat la 1 aprilie 1972 în colaborare cu Episcopia Râmnicului și cu Muzeul Județean Vâlcea

²⁶ Crina Popescu, Constantin Mereșescu, *op. cit.*, pp. 188-189

În prezent, după ce lucrările de restaurare au condus la descoperirea pisaniiilor originare și a unor detalii morfologice și structurale ale monumentului, s-au clarificat cele mai multe dintre aspectele legate de etapele ctitoririi ei. În lipsa mai multor documente de la începutul veacului al XVII-lea, proveniența lăcașului, strămutat a doua oară în cătunul Cărpinișu al satului Pietrari, rămâne încă incertă.

Vom încerca în continuare, înainte de a prezenta rezultatele cercetării noastre, o trecere în revistă a studiilor și documentelor publicate până în prezent, unde apare menționată biserica de lemn de la Anghelești-Cărpinișu. Pe de o parte în semn de apreciere față de istoricii care n-au trecut cu vederea monumentul, pe de altă parte pentru a clarifica, pe cât posibil, istoria lui.

Un foarte aplicat studiu dedicat bisericilor de lemn din centrul piemontului getic, semnat Ioana Cristache-Panait, deja menționat, se oprește destul de insistent și asupra bisericii cu hramul Sfântul Nicolae din Cărpinișu. Cu o intuiție științifică remarcabilă, autoarea datează monumentul în veacul al XVII-lea: „La bisericile de veac XVII, cu pronaos supralărgit (Grămești, Cărpiniș-Pietrari, Cotmeana-Popârtești), pentru a se obține aceeași deschidere a bolții unice a navei, s-a recurs la mai multe grinzi pentru planul de naștere din pronaos”²⁷. În mod cert, cercetătoarea ia în calcul pentru această datare tipologia planimetrică de sorginte arhaică a bisericii: navă cu altar și pronaos pentagonal, precum și absența pridvorului²⁸. În același timp, studiul în discuție semnaleză inexactitatea datării la 1810 a bisericii de lemn din Cărpinișu: „Pentru Vâlcea amintim întâi biserica de la Cărpiniș-Pietrari, cu începuturile înceteșate, anul 1810 fiind al unei renovări târzii, căci urmele unei inscripții de veac XVIII, roasă de vreme, se mai deslușesc pe o bână a naosului”²⁹.

Un al doilea studiu, dedicat explicit bisericii în discuție, îi aparține lui Andrei Pănoiu. Istoricul consideră lăcașul ca fiind „unul dintre cele mai interesante monumente de arhitectură vâlceană”, îl atribuie ctitorului „Popa Matei din Genuneni” și îl datează 1810, după anul greșit citit, scrijelit pe latura de sud-vest a pronaosului (la dreapta intrării în biserică)³⁰. Anul corect inscripționat pe acea grindă este (7306)1797-1798.

De asemenea, articolul său vorbește despre o strămutare a lăcașului la Pietrari din zona satelor Tomșani, Folești sau Genuneni, fără a se ști o dată precisă a acestei operațiuni. Andrei Pănoiu apreciază totuși că strămutarea s-ar fi făcut înainte de 1845, „judecând după stilul fragmentului de pictură din tabloul cu moartea de pe fațada de vest”. Presupunem că se referă la evenimentul tencuirii și pictării bisericii la mijlocul secolului XIX, posibil după și nu înainte strămutării. Autorul apreciază calitatea foarte îngrijită a execuției bisericii și remarcă planul „în formă de navă, cu absida altarului hexagonală, retrasă simetric de o parte și de alta, fără proscomidie sau diaconicon, cu pronaos absidat, tot hexagonal, având însă o deschidere mai largă decât cea a naosului”. Și, mai spune el, biserica e „în mod neobișnuit”, concepută fără pridvor, trăgând apoi

---

²⁷ Ioana Cristache-Panait, *op. cit.*, p. 41

²⁸ Prezența pridvorului la biserica de lemn din Grămești, ctitorie a Mitropolitului Ștefan de la 1664, este o excepție în cazul lăcașelor de cult vâlcene datate în secolul XVII.

²⁹ *Idem*, p. 40

³⁰ Andrei Pănoiu, *Un monument necunoscut de arhitectură populară vâlceană* în BCMI, nr. 2/1970, p. 70

concluzia că e vorba despre un „unic exemplar de acest fel păstrat pentru zona de la sud de Carpați”³¹.

În ce privește datarea bisericii de la Pietrari-Anghelești, Radu Crețeanu o trece în lista sa cu biserici de lemn din Vâlcea la monumente din zona C, de tipul III-IV (cu pronaos poligonal, supralărgit), ca fiind ridicată la 1810³². La stabilirea acestei date ca an al ctitoririi bănuim că a contribuit repertoriul lui I. Popescu Cilieni, lucrare pe care Radu Crețeanu spune că a folosit-o adesea³³. Preotul Cilieni consemnează două biserici de lemn în Pietrarii de Jos, ambele cu hramul Sfântul Nicolae, ambele sfințite pe 6 decembrie, doar că una e făcută de „popa Matei ot Genuneni în anul 1810” și se află în mahalaua Cărpinișu, iar cealaltă e ctitorită de „Anghel, de Pătru i Stan Moghină și ceilalți enoriași, în anul 1737”. Monografia satului, după cum semnalăm în capitolul anterior, răstoarnă situația cu 180 de grade, dând ca dată a ctitoririi bisericii Sfântul Nicolae Cărpinișu anul 1737.

„Eparhia Râmnicului și Argeșului” notează și ea existența unei „biserici filiale cu hramul Sfântul Nicolae”, în Pietrarii de Jos, comuna Pietrari, construită la 1810³⁴.

Repertoriul lui Nicolae Stoicescu consemnează la rândul său două biserici de lemn în Pietrarii de Jos, ambele cu hramul Sfântul Nicolae, una de la 1810 și una de la 1737³⁵.

Presupunem că sursa datării mai recente, la 1737, a monumentului o reprezintă inscripția, destul de deteriorată de altfel, aflată pe peretele exterior de sud al naosului și unde poate fi descifrat aproximativ anul 7245 (1736-1737). Această dată e preluată și de *Catalogul bisericilor din județul Vâlcea*, aflat la Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național, apărând identic pe lista monumentelor istorice a Institutului Național al Monumentelor Istorice (INMI).

Am găsit un interesant document de arhivă, de la 1781, menționat mai sus, (documentul nr. 854 publicat în „Comori arhivistice vâlcene”) care sugerează existența bisericii de lemn Sfântul Nicolae în cătunul Cărpinișu: diata redactată de popa Pătru din Pietrari prin care Ion, fiul popii Gheorghe din Pietrari de Jos lasă, între altele, fiicei sale Maria „10 stânjeni din **codrul de la Cărpiniș** (s.n.), livada Zăpozii, un răzor de vie de către coastă, pomii și doi stânjeni din **săliștea de la biserică** (s.n.)”. Acesta ar reprezenta o primă dovadă că anul 1737 este mai plauzibil decât 1810 ca dată a ctitoririi bisericii la Pietrari.

Tocmai sărăcia surselor scrise și lapidaritatea informațiilor cuprinse în ele au condus la confuzie în privința datării majorității bisericilor de lemn, dintre care protagonista noastră nu face excepție. Informațiile privind viața acestei ctitorii moșnenești de-a lungul timpului sunt puține și extrem de sumare. Probabil cel mai vechi înscris unde ea apare explicit menționată este cel de la 1815-1816, prezentat în capitolul despre preoții și bisericile Pietrarilor, de unde aflăm numele preotului Ioan Cazacu, slujitorului bisericii la acea dată.

---

³¹ idem, pp.70-72

³² Radu Crețeanu, *Bisericile de lemn din Vâlcea* în „*Mitropolia Olteniei*”, nr. 1-3, ianuarie – martie 1981, Craiova, pag. 109

³³ I. Popescu - Cilieni, *op. cit.*

³⁴ *Eparhia Râmnicului și Argeșului*, Râmnicu Vâlcea, 1976, vol. II, pag. 931

³⁵ Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 480

Cel mai bine și mai convingător, însă, despre biserica Sfântul Nicolae din cătunul Cărpinișu, sat Anghelești, comuna Pietrari, ne-a vorbit ea însăși atunci când a primit să fie dezvelită de podoba ei de pictură, desfăcută și transportată la Muzeul Satului Vâlcean pentru a fi readusă la viață.

Un demers la fel de important ca și restaurarea propriu-zisă l-a reprezentat descifrarea celor șapte in scriptii³⁶ găsite în interiorul și la exteriorul bisericii, dintre care, cele mai spectaculoase sunt, fără nici un dubiu, cele două pisanii „dezgropate” de sub stratul de pictură care împodobește timpanul dintre pronaos și naos.

Prima pisanie descifrată este cea încrustată pe mijlocul masivei grinzi ce desparte cele două spații de cult. Ea sună astfel: „† СЪ СЪ ШИЕ КЪ САДЪ ФЪКЪ (Т) ВЪ ДНИ ІОН КОСТАДИНЪ ВОИВОДЪ // САДЪ СОВРЪШИТЪ М(С)Ц(И)Ъ ДЕКЕВРИЕ И ДНИ ПИ А О ФЪКЪ ПОПА ВАСИЛИЕ // СЪ САТЪ (А) ВЪ ЛЕЪТЪ ЗРЪД ПИ(С) ДАВИ(Д) МЕШЕ(Р) ОГНЪ ИОНЪ” († să știe că sau făcu(t) vă dni ion kostandina voevodă // sau sovrașit m(s)(t)ea dechebrie 8 dni și a o făcu popa vasilie // cu satu(l) vă leto 7164 pis d avi(d) mește(r) ogn ea io nu), în traducere: „† Să se știe că s-au făcut în zilele <lui> Ion (sic) Constantin voievod, s-au săvârșit <în> luna decembrie 8 zile și a o (sic) făcu popa Vasilie cu satul la anul 7164 (1655). A scris David. Meșter Ognia Ionu”.

O formulare concisă care cuprinde în ea, pe lângă surprinzătoarea dată a ctitoririi bisericii, (8 decembrie 1655, în timpul scurtei domnii a lui Constantin Șerban), numele unui preot-ctitor împreună cu satul al lăcașului (popa Vasilie), numele pisarului (David) și, ceva rar și întâlnit în epocă, un nume de meșter constructor de biserici: Ognia Ionu. Am putea presupune, în lipsa altor informații, că **numele lui Ognia Ion este cel mai vechi nume de meșter de biserici, atestat, până în prezent în arealul Olteniei**³⁷.

Având în vedere că puțini oameni știau să scrie în acea perioadă, știința de carte fiind un apanaj al fețelor bisericesti, putem presupune că David (chiar și numele o sugerează) era un monah priceput într-ale săpării inscripțiilor în lemn, probabil trăitor într-o mănăstire învecinată. Remarcăm, totodată, că pisanii e redactată în românește, cu caractere chirilice, păstrând și câteva formule slavonești, fiindcă limba română nu posedă la acea dată echivalente pentru formule ca: „vă dni” („în zile”), „meseța” („luna”), „pis” („a scris”).

A doua ctitorire a bisericii de lemn din Cărpinișu-Anghelești, fiindcă vom vedea în continuare că ea a fost adusă de la o altă locație în satul unde popa Vasilie și obștea o reclădesc, se petrece în timpul celei de-a doua păstoriri a Mitropolitului Ștefan I al Ungrovlahiei (1655 – 1668)³⁸ și în timpul episcopatului la Râmnic al lui Dionisie al III-lea (1653 – 1657). Dată fiind vechimea celei de-a doua ctitoriri a bisericii de lemn de la Cărpinișu-Anghelești, o punere a lăcașului în contextul ctitoricesc al epocii respective ni

³⁶ Descifrarea a fost realizată de Alexandru Nancu și verificată de slavistul Ion Soare.

³⁷ Într-o notă a studiului său, Radu Crețeanu atestă, abia din secolele XV III-XIX, câteva nume de meșteri constructori de biserici pe: Barbu, Matei și Costandin, la 1774, pe Badea, Matei și Costandin (probabil aceiași) la Moșteni, în 1776, pe Ion, Gogu, Nicula, Sandu, la Sutești, în 1780, pe Radu Crucerul și Radu Simionescu la Viișoara în 1806 și pe Costandin la Nețești în 1824. (Radu Crețeanu, *op. cit.*, p. 108, nota 20)

³⁸ Prima păstorire a Mitropolitului Ștefan I, întreruptă de răscoala seimenilor, a avut loc între 1648 – 1653.

se pare utilă. În perioada imediat următoare morții lui Matei Basarab, urmat la tronul Țării Românești de Constantin Șerban (Cârnu), ridicarea de lăcașe de cult continuă. Anul 1655 este cel al punerii pietrei de temelie și al începerii construcției Mitropoliei din București, târnosite în 1658, în timpul Mitropolitului Ștefan I. La târnosirea bisericii mitropolitane, ridicate la inițiativa și cu efortul domnitorului Constantin Șerban și al Domniței Bălașa, participă episcopii Râmnicului și Buzăului, precum și Patriarhul Macarie al Antiohiei³⁹. Mitropolitul Ștefan este, la rândul său, ctitor al bisericii de lemn, astăzi monument istoric, de la Grămești – Costești (Vâlcea), în 1664. Cu atât mai surprinzător este să vedem că respectivul lăcaș, considerat a fi cel mai vechi construit din lemn, atestat în nordul Olteniei, e acum devansat cu nouă ani de biserica de lemn de la Cărpinișu - Anghelești. Perioada în discuție, prezentă în câteva documente aflate la arhivele statului din Râmnicu Vâlcea, reflectă interesul domnitorului pentru moșiile mânăstirești și față de prosperitatea acestora. Un act de la 25 iunie 1654 (7162) arată cum Constantin Șerban întărește mânăstirea Biștrița și egumenului Vasile satul Costești din Vâlcea⁴⁰. Un alt act, datat 18 septembrie 1655 arată că același domnitor întărește mânăstirea Cozia și egumenului Ioan stăpânirea asupra satului Călinești⁴¹.

Emulația spirituală și elanul ctitoricesc din epoca și zona în discuție sunt, așadar, în ciuda climatului politic instabil⁴², propice apariției într-o comunitate de țărani moșteni, a unei biserici de lemn reprezentative.

Revenind la pisania găsită pe mijlocul grindei bisericii de lemn de la Cărpinișu-Anghelești, remarcăm că, din nefericire, ea nu conține nici o informație legată de numele satului unde ea este ctitorită și nici despre hramul ei.

Descoperirea acestui indubitabil document de atestare n-a fost însă singura surpriză prilejuită de extragerea stratului de pictură de pe timpanul dintre pronaos și naos. A urmat o a doua. Pe aceeași grindă, la capătul ei dinspre sud a apărut de sub tencuială o a doua pisanie, mai ștersă, scrisă mai frust și mai dezordonat care am esteceț litere cursive cu majuscule⁴³. Ea sună astfel: **† СЪ СЪБЪ (ШИЪ КЪ(Н) <Д>Ъ А(Ъ) ФОСТЪ М(И)АТ(Ъ)М БОЖИЕЮ ТР(Ъ)ИЦИ ДІНТІЪ Ф<БСЪТЪ> // АЧЕСТЪ С(Н)ТЪ БИ(С)ЄРІКЪ СЦН(И) Х(Р)АМЪ ВЕ(А) ЦА(Р)(И) КОС(Т)ДИН <И> ЄЛИНЪ** (†să s<ă> (ș)ie că(n)<d>u a(u) fostu m(i)lt(u)m bojieiu tr(u)ți dintiu f<ăcută> // această c(n)ță bi(s)earică sșn(i) h(r)amu ve(l) ța(r)(i) cos(t)(d)in <i> elina), în

³⁹ I. D. Trajanescu, *Mitropolia din București*, în B.C.M.I., anul V, fasc. 20, octombrie/decembrie 1912

⁴⁰ Documentul 519, în *Tezaur Medieval Vâlcean* (Catalogul documentelor de la Arhivele Statului din Râmnicu Vâlcea 1388 – 1715), volum întocmit de Corneliu Tamaș, Ion Soare, Carmen Andreea, București, 1983, p. 184

⁴¹ *Idem*, documentul 524, p. 188

⁴² Între aprilie 1654-octombrie 1688 se succed în Țara Românească nu mai puțin de nouă domnii.

⁴³ Descifrarea acestei a doua inscripții a fost și mai anevoioasă, datorită faptului că în extremitatea dinspre sud a grinzii-susport ciopliturile practicate în vederea tencuirii erau mult mai dese, uneori chiar suprapuse. Această stare de fapt a necesitat o muncă deosebit de laborioasă și îndelungată de recuperare a fragmentelor detașate și de reconstituire a suprafeței inscripționate. Un alt obstacol de depășit a fost acela că extremitățile grinzii prezentau un proces avansat de eroziune și defibrare a lemnului, mai cu seamă în porțiunea pisaniei celei mai vechi, unde lemnul se afla pe alocuri chiar în stare pulverulentă, necesitând un tratament special de fixare.

traducere: „†Să se știe căn<d> au fost cu mila dumnezeieștii troițe dintâi f<ăcută> // această sfântă biserică sfințită în hramul Marilor Împărați Constantin și Elena”.

Această pisanie conține unele formule slavonești care se regăsesc în mediile culte din epocă (mănăstiri, cancelarii domnești, curți ale marilor boieri). În acest sens remarcăm calchiera unei expresii coborâte parcă din hrisoave: **М(И)АТ(Ъ)М БОЖИЄЮ ТР(Ъ)ИЦИ**” (*milostium bojeiu truiți*), în traducere: „din mila Dumnezeieștii Treimi”. O a doua astfel de formulă este: „**СЦН(И) Х(Р)АМЪ ВЕ(А) ЦА(Р)(И) КОС(Т)ДИН <И> ЄЛИНЬ**” (*sașteni hramu velichi țarii costandin i elina*), în traducere: „sfințită <în> hramul Marilor Împărați Constantin <și> Elena”.

Atât ca poziționare, cât și ca aspect lingvistic, a doua pisanie se arată a fi considerabil mai veche decât prima, sugerând că prima ctitorire a bisericii a avut loc înainte de 1655, într-un alt loc, cel mai probabil în spațiul unei mănăstiri, al unui schit sau al unei curți boierești. Având în vedere că supusă unei îngrijirii medii, o biserică din lemn de stejar, ca cea de față, rezista, fără o reparație capitală, între 60-80 de ani, putem presupune că biserica de la Cărpinișu-Anghelești datează, în forma ei inițială, din ultimul sfert al veacului al XVI-lea. E știut că bisericile mai multor mănăstiri sau schituri din zona Horezu sunt rectificate din zid, după ce inițial existaseră ca biserici din lemn (exemplu notabile sunt: biserica mănăstirii Arnota de la 1634, biserica mănăstirii Surpatele, ctitorie a boierilor Drăgoești în jurul anului 1520⁴⁴, biserica cu hramul Nașterea Domnului a schitului Jgheaburi ridicată din lemn la 1610 și apoi refăcută la 1640⁴⁵). Oare nu una dintre acestea este biserica de față, dăruită în momentul construirii alteia noi, unei comunități moștenești din apropiere spre a deveni biserică de sat? E binecunoscut faptul că, respectând vechile rânduieli, niciodată elementele componente ori odoarele unei biserici de lemn nu erau distruse, nici folosite pentru o construcție laică, ci refolosite și integrate într-o altă biserică. O ipoteză incitantă!

La înlăturarea tencuiei s-a observat că dulapii originali ai tavanului ce actualmente desparte pronaosul de naos, pe partea dinspre pronaos, prezentau o serie de eroziuni și defibrări specifice expunerii îndelungate, cândva, la intemperii. Aceasta sugerează că, inițial, acest perete, pe care se găsește și grinda inscripționată cu pisania cea veche, constituia partea exterioară a bisericii care, inițial avea doar naos și altar. Structura aceasta corespundea nevoilor cultice din mănăstirile sau schiturile veacului al XVI-lea ori celor de cult privat ale familiilor boierești de prim rang.

⁴⁴ „Cei care s-au ocupat de istoricul Mănăstirii Surpatele împărtășesc unanim părerea că primii ctitori ai unui edificiu religios pe moșia Căineștilor, ridicat la începutul secolului al XVI-lea, au fost popa Frâncu din Costești, împreună cu fiii săi Tudor și Stanciu, în preajma anului 1520. Aceștia vor purta numele de boierii Drăgoești prin Tudor, grămătic, ajuns apoi mare dregător în divanul țării în vremea lui Neagoe Basarab” (Doru Căpătaru, *Istoria Mănăstirii Surpatele*, Ed. Kitcom, Râmnicu Vâlcea, 2008, cap. *Ctitorii cei bătrâni ai Mănăstirii Surpatele*, p. 26)

⁴⁵ Întru slava Sfințitei Troițe, făcutu-s’au acest sfânt schit în vechime, în zilele lui Radu Negru V v., de lemn, cu hramul Vovidenia a Maicii Domnului, leat 1610 și al doilea s’au făcut de Matei Logofăt în zilele lui Matei Vv. Basarab, leat 1640, iar acum din mila lui Dumnezeu s’au îndemnat Sf-sa popa Andronescu ot Cacova și Sf-sa popa Ioan ot Chelia, veri fiind au zidit din temelie și înfrumusețând-o cu zugrăveală, după cum se vede în chinovie, fiind ruinată. (...) Și s’a săvârșit la leatul 7335 (1827), Maiu 8. (Meletie Răutu, *Monografia ecleziastică a județului Vâlcea*, Râmnicu Vâlcea, 1908, p. 102)

Din nefericire, dacă din pisania de la 1655 este omis numele satului unde biserica de lemn este rectitorită de popa Vasilie cu obștea moșnenească, în pisania mai veche este omis anul ctitoririi, eventualele nume ale ctitorilor și, de asemenea, locul de proveniență. Aceste lacune au îngreunat cercetarea. Singura informație clară este cea legată de hramul originar pe care-l purta biserica în locația ei inițială: Sfinții Împărați Constantin și Elena.

S-a crezut până de curând că biserica de lemn Sfântul Nicolae a fost ctitorită la Pietrari la începutul secolului al XIX-lea (1810). Ulterior, a fost avansat anul 1737 ca an al ridicării ei pe moșia moștenească de la Cărpinișu-Anghelești, neținându-se seama de elementele care indicau strămutarea ei din alt sat. Acestea sunt evidente. E vorba despre numerotarea prin crestare cu dălțița (I, II, III, IIII, IIIII et c.) a majorității părților componente ale lăcașului. La demontarea edificiului s-a observat că el a fost de fapt strămutat de două ori.

Atribuirea ctitoririi acestei biserici fie lui „popa Matei ot Genuneni”, fie lui „Anghel, Pătru și Stan Moghină” se dovedește nefondată. Cercetarea de arhivă ne-a arătat că la 1810 nu mele de Moghină exista într-adevăr, însă în Pietrarii de Sus. Un act aflat la Tribunalul județului Vâlcea vorbește despre o tranzacție cu rachiul între moșnenii Pietrarilor între care Moghină se arată a fi un adevărat clan.⁴⁶ Un document, de la 1729 (7237), amintește chiar un Stan Moghilă, (nu Moghină) pus ca martor în chestiunea unei împrumutări⁴⁷. N-ar fi de aceea imposibil ca cineva din acest neam, evident înstărit, să fie ctitorul unei biserici cu hramul Sfântul Nicolae, în Pietrarii de Sus, de spre care de altfel vorbesc catagrafiile și repertoriile deja menționate. Nu e vorba însă despre biserica Sfântul Nicolae din cătunul Cărpinișu. Cea mai bună dovadă de care dispunem în acest moment o reprezintă cea de-a treia inscripție descifrată, aflată pe o grindă exterioară a peretelui din spre sud al naosului. Textul ei sună astfel: „† Є(Є) ГЕР(Г), ЄБ ЄБ ШИЄ К А<(М)> ФЬК(Є)Т К(Є) МЛНА МА СИН(Є) ПОПИ ВЛ(Л)К(Є)Л(Є)Н ... // ВЪ ЛЪТ(Є) ×ЗЕМ[Є?]” („† eu gher(ghe) să știu c-a<(m)> făc(u)t c(u) mâna mia cin(u) popi va(l)c(u)l(u)i ... // vâ leat(u) 724[5?]”), în traducere: „† Eu Gherghe, să se știu c-a m făcut cu mâna mea, fiul popii Vâlcului, la anul 7240 (sau 7245) (1730–1731 sau 1736–1737). Iar în conținutul acestei inscripții, o alta, scrisă de altă mână, notează: „ШИ АЧИ (А) МА(Є) ЛГРО(П)<А>Т(Є) ... adică: „și aci(a) ma(u) îngro(p)<a>t(u) ...”.

Arătăm în capitolul dedicat bisericii și preoților din Pietrari că preoția se transmitea în respectivul sat de la tată la fiu. Avem aici o bună dovadă a invocării acestei realități de veac XVIII. Ghe(o)rghe, fiul popii Vâlcu este, după cum se consemnează foarte lapidar, ctitorul din jurul anului 1730 al bisericii Sfântul Nicolae din cătunul Cărpinișu. Anul celei de-a doua strămutări a bisericii este neclar din pricina stilului laconic al scrierii inscripției,

⁴⁶ Ion Moghină, Păun Angheliescu, Ion Ivănescu, părcălabul Ion, fiul lui Ștefan Moghină, Apostol Moghină, Constantin Gagea, Dumitru Moghină, Din Stroescu, Nicolae Ciocan, Din Dilea și Nițu Stăiculescu din satul Pietrari de Sus se obligă să-i dea lui Alecsandru Olănescu din Olănești 240 v edre rachiul primind 30 lei, socotind vadră câte 50 par ale. (dosarul 710/1835, f.16, rez., în *Acte documentare vâlcene – catalog de documente 1404-1816*, Ed. Conphys, Râmnicu Vâlcea, 1999, p. 74, volum întocmit de Corneliu Tamaș, Ion Constantin Vasile)

⁴⁷ Documentul 1729 (D1, I/4, în *Comori arhivistice vâlcene*, p. 62)

și în special al literelor care-l formează⁴⁸. El poate să fie ori 1730-1731 ori 1736-1737, inscripția neprecizând și luna, omisiune care în cazul calendarului bizantin dă o eroare de plus sau minus un an. Probabil că această inscripție a stat la baza datării bisericii la 1737 în unele repertorii. Deși nu se precizează, e foarte probabil ca acest Gheorghe sau Gheorghe să fie el însuși preot. Un argument viabil îl reprezintă descoperirea prilejuită de descărcarea arheologică efectuată la Cărpinișu-Anghelești, pe locul unde s-a aflat până în toamna lui 2009 biserica de lemn Sfântul Nicolae. Arheologul Mariana Iosifaru a găsit în dreptul peretelui de sud al bisericii, exact sub inscripția „și aici(a) ma(u) îngro(p)<a>t(u) un mormânt de preot⁴⁹. Al doilea argument că Ghe(o)rghe din inscripție era preot îl reprezintă deja știuta realitate că bisericile de sat erau ctitorii ale obștii și ale preotului local. Iar al treilea argument, cel mai puternic, l-ar putea constitui cele două acte testamentare (diatē) datate 1781, deja pomenite, ce-l au ca semnatar pe „popa Ion, **fiul popii Gheorghe din Pietrarii de Jos**”. În primul testament, acest popă Ion lasă între alte bunuri, Mariei, fiica sa, „10 stânjeni din codru de la Cărpiniș, livada Zăpozii, un răzor de vie de către coastă, pomii și doi stânjeni din săliștea de la biserică”. E limpede acum că la Cărpinișu se afla măcar o parte din moșia familiei de preoți din care provine popa Ion, fiul popii Gheorghe, că după îndemnul episcopului Climent, preoții din Pietrari, printre care și Gheorghe, ctitoresc pe moșia părintească. Anul redactării celor două testamente⁵⁰, 1781, ne arată ca foarte posibilă descendența popii Ion din popa Gheorghe, ctitorul bisericii de lemn din cătunul Cărpinișu, parte a moșiei lor, în jurul anului 1730. Mai mult, putem astfel reface o întreagă genealogie preotească pe meleagurile Pietrarilor. Dacă preotul Gheorghe era fiul „popii Vâlcului”, iar Ion e fiul preotului Gheorghe, ctitorul, atunci avem deja trei generații de preoți într-o familie moștenească din Pietrarii de Jos, pe numele ei, Vâlcu. Numele de Vâlcu îl regăsim în documentele ce privesc viața satului Pietrari încă din a doua jumătate a secolului al XVII-lea⁵¹. E vorba, din nou, despre o familie cu stare. În cazul când biserica e rectitorită în cătunul Cărpinișu al Pietrarilor de Jos la anul 1737, înseamnă că evenimentul are loc în timpul păstoririi Mitropolitului Ștefan al II-lea (1731 – 1738) și a Episcopului Climent (1735 – 1739), fapt probabil, ținând seama de felul în care acest al doilea Vlădică încuraja ridicarea de biserici, în general, pe moșia părintească, în special. Dacă lucrurile stau așa, am putea avansa ipoteza că Ghe(o)rghe nu e altul decât popa Gheorghie, zugravul de la schitul Pietrari, ce înfrumusețează lăcașul ctitorit de Climent, împreună cu fratele lui Andrei și cu Danciu Filip⁵². Același popă Gheorghie zugrav apare pomenit ca pictor și la mănăstirea Titireciu

⁴⁸ **М**-ul care formează cifra zecilor, fiind intersectat de un alt semn ce poate fi la fel de bine citit ca un **Є** ligat de precedentul **М** sau o ca o eroare de scrijelire.

⁴⁹ Pe toracele scheletului s-au găsit o cruce de lemn și resturile unei Sfinte Evanghelii. După această cutumă sunt înmormântați și astăzi preoții.

⁵⁰ În a doua diată, datată 10 aprilie 1781, se precizează: „Popa Ion, fiul popii Gheorghe din Pietrari de Jos, lasă copiilor moșia sa părintească și de cumpărătură. Împarte toată moșia sa din codru, din deal, din livezi și din drum. Hotare: moșia Stoenestilor, moșia Foleștilor, Valea Clăiței, Valea lui Dobre” (documentul 855 (DI, XLIII/19, în *Comori arhivistice vâlcene*, p. 198)

⁵¹ Într-un document de la 1666 (7174) și în altul de la 1694 (7202) apare „Vâlcu din Pietrari” prezent în acte de vânzare de terenuri. (Ms. 148, f. 74-74 v, p. 213 și Ms. 148, f. 83 v-84, p. 305, în *Tezaur medieval vâlcean*)

⁵² Un pomelnic de pe peretele de la proscomidie al Schitului Pietrari datat 1744-1745 consemnează: „Pomenește Doamne: / zugrafi, / popa Gheorghie, / Andrei *brat ego* (fratele lui) / i Danciu Filip; / 7253. (inscripția nr. I 1248, în Constantin Bălan, *op. cit.*, p. 767)

din Ocnele Mari, la bolnița Episcopiei din Râmnicu Vâlcea, precum și la alte biserici din județ. E, prin urmare, un personaj important al epocii și al locului, un apropiat al Episcopului Climent. Mai mult, e cu siguranță unul dintre cei care se pricep să scrie. Sperăm că alte documente, ce se vor găsi în viitor, vor clarifica mai bine această istorie.

Dacă, dimpotrivă, biserica e rectoară între 1730-1731, fapt deja mai puțin probabil, urmărind argumentația de mai sus, atunci evenimentul are loc în timpul păstoririi Episcopului Inochentie (1728-1735).

O a cincea inscripție a fost descoperită sub tencuială pe o grindă a semi-cupolei pronaosului. Ea sună astfel: „**ВЪ <ЛѢТ> ХЪЗТНА // СЪ Т<С>НКЪ ИЕЦЕ**”, (v<ă leat> 7354 // s<ă> t<e>ncuie ște), în traducere: **la anul 1845–1846 // se tencuiește**. Aflăm în felul acesta și anul debutului unor noi intervenții asupra lăcașului, de această dată mai puțin benefice. Cu ocazia respectivei „renovări” este lărgit și înălțat spațiul de trecere dintre pronaos și naos, precum și golul ușilor împărătești și diaconești prin tăierea și decuparea unor grinzi-cunună și tălpilor corespunzătoare, operațiune ce afectează grav edificiul din punct de vedere structural. Este de asemenea lărgită și înălțată ușa de la intrarea în biserică, cea originală, probabil cioplită dintr-un singur buștean, fiind înlocuită cu o banală ușă din lemn de brad. Ferestrele din naos și altar sunt și ele supralărgite prin decuparea completă a două sau trei grinzi, modificare care distruge coeziunea pereților și contribuie la compromiterea structurii lăcașului. O feastră mare a fost, de asemenea, decupată, în mod bizar pe peretele de nord al absidei altarului chiar imediat deasupra poliței proscomidiei.

Tot atunci pronaosul este acoperit cu un tavan în formă de semicupolă din scânduri de plop, realizat rudimentar și precar din punct de vedere structural. Se pare că tot între 1845-1846 au fost schimbate și tălpile de sud și de nord ale naosului, acestea fiind confecționate și înlocuite fără pricepere. Operațiunea respectivă a dăunat la rându-i structurii bisericii. O altă intervenție din acei ani a reprezentat-o schimbarea pardoselii al cărei nivel a fost modificat, vechea pardoseală de piatră și cărămidă fiind înlocuită cu una realizată din scânduri de brad. Din acea perioadă pare să dateze și înlocuirea unor părți importante ale cosoroabei. Din cea originală s-au păstrat doar laturile de sud-vest și cele de est și sud-est ale construcției. Din pricina folosirii unor grinzi nepotrivite ca dimensiune la înlocuirea acestor elemente ale cosoroabei, cornișa acoperișului s-a micșorat, fapt ce a condus la o mai slabă protecție a pereților și a tălpilor bisericii, cât și la modificarea aspectului general al lăcașului, acoperișul ajungând să semene cu o „căciulă căzută pe ochi”. Această modificare a pricinuit și ciopârțirea perechilor de „cai” aflați la extremitatea grinzilor-cunună.

Se pare că imediat după tencuire are loc și decorarea cu pictură în frescă a timpanului tâmplei și a timpanului dintre pronaos și naos, pictură care ulterior a fost spălată și asupra căreia s-a intervenit în mai multe rânduri.

Prima tencuire realizată la 1845-1846 a presupus cioplirea cu barda a întregului interior și a fost, mai târziu, urmată de o a doua tencuire, de data aceasta folosindu-se ceruiala, bătută ca suport de legătură pentru tencuiala care a rezistat, cu numeroase cârpeți (unele făcute mai recent cu mortar de ciment „Portland”) până în 2009, anul demontării și relocării edificiului.

Biserica a fost integral văruiată la exterior, cu o pastă groasă de var, excepție făcând latura de sud-vest a pronaosului unde lemnul a fost crestat și unde în anii șaptezeci-

optzeci ai secolului XX încă mai puteau fi văzute fragmente pictate dintr-o scenă eshatologică reprezentând „Moartea lumii”.

A șasea inscripție a fost găsită pe o grindă a timpanului pronaosului, în partea inferioară a suprafeței pictate: „: МЕЩЕРИ : ГЕ(Р)ГОЕ ДАКОНЪ : ТОМЪ ГЕ(Р)ГО ГЕ(Р)ГЕ:”. adică: „: meșteri : gheorghoe (sic) diaconu : toma gh eorgho (sic) gh eorghe:”. Realizată cu pigment de cinabru, folosit și pentru fresca de deasupra, inscripția nu poate fi decât semnătura pictorilor care au decorat lăcașul.

În fine, a șaptea inscripție se află pe o grindă în dreapta ușii de intrare: „ЗТЖ ОЕ”, respectiv anu l 7306 ob, adică: 1797–1798 ob (probabil o prescurtare greșită a lunii octombrie). A ceasta e inscripția greșit citită ca 1810, după care biserică a fost în mod eronat datată.

Pare evident că din a doua jumătate a secolului al XIX-lea urmează pe perioada de decadere a bisericii în discuție. Un document datat 1869 ne informează că mihalaua Cărpinișu (fosta Anghelești) are 47 de enoriași, iar biserică de lemn cu hramul Sfântul Nicolae are „post de preot vacant din 1867”⁵³. Iar dintr-un anuar datat 1909⁵⁴ aflăm că „biserică filială din Cărpiniș și Bârlog sunt oprite din 1905”⁵⁵.

La data relocării ei, biserică nu mai avea nici un fel de obiecte de cult, ea fiind, conform informațiilor sătenilor, spartă de hoți și jefuită în anul 2001. În acea nefericită împrejurare ar fi dispărut și ușile împărătești.

Avem informații provenite din surse cât se poate de veridice că în patrimoniul lăcașului se află icoane și alte obiecte de cult: o inscripție găsită pe icoana veche a Cuvioasei Parascheva ce aparține bisericii Sfântul Nicolae din Cărpiniș, datată în jurul anului 1760 și descifrată de Constantin Bălan: „Pomenește Doamne, Vasili monah ot Mănăilești, ani 75; Radu Zograf”⁵⁶. Această icoană, precum și o alta, de secol XVI cu Maica Domnului, sunt amintite de Ioana Cristache-Panait în studiul dedicat bisericilor de lemn din centrul Piemontului getic⁵⁷. Cu ocazia cercetării pe teren întreprinse de autoare în anii '80, la biserică de lemn Sfântul Nicolae din Cărpinișu-Anghelești, ea a notat că fiind prezente în patrimoniul bisericii următoarele obiecte: o icoană mică a Sfântului Nicolae și o alta a Maicii Domnului cu Pruncul, în altar, a doua purtând semnătura lui Nicolae Zugravul și „plătită de Tinca 1851”, conform inscripției, icoana Cuvioasei Parascheva (Svet Petca), cu semnătura lui Vasile Ieromonah ot Hurezi, deja amintită, o icoană de secol XIX cu scena Deisis (Iisus Hristos între Maica Domnului și Ioan Botezătorul), o icoană împărătească a Pantocratorului înconjurat de Apostoli din 1851, semnată „Constantin sin Drăghici” și Nicolae Zugravul ot Bunești”⁵⁸. O parte dintre aceste icoane sunt prezente și în evidența Direcției Județene Vâlcea pentru Cultură și Patrimoniu Național.

⁵³ *Episcopia Râmnicului – Noul Severin*, dosar 35/1869, fila 20

⁵⁴ *Anuar 1909*, București, Tipografia Cărților Bisericești, pag. 228

⁵⁵ Presupunem că e vorba despre scoaterea din cult a celor două biserici amintite.

⁵⁶ Documentul II 1251, în Constantin Bălan, *op. cit.*, pp. 768-769

⁵⁷ Ioana Cristache-Panait, *op. cit.*, p. 56

⁵⁸ Informațiile legate de inventarul obiectelor de cult descoperite la biserică din Anghelești-Cărpinișu, astăzi dispărute, le-am obținut cu puțin timp în urmă chiar de la doamna Ioana Cristache-Panait care a avut amabilitatea să caute și să ne pună la dispoziție fișele de observație din perioada cercetării sale de teren.

Concluzii preliminare privind etapele de existență ale bisericii

Edificiul bisericii de lemn din Pietrari-Anghelești, relocalată și restaurată în anii 2009-2010 la Muzeul Satului Vâlcean de la Bujoreni, a cunoscut trei etape de existență.

În prima etapă – sfârșitul secolului al XVI-lea –, lăcașul a aparținut, după toate datele adunate până în acest moment, unui schit, unei mănăstiri sau unei curți boierești, așa cum dovedește pisania mai veche, situată pe extremitatea sudică a grinzii cu pisania de la 8 decembrie 1655. Biserica era la acea dată un paraclis. Avea doar două încăperi: naos și absida altarului, această structură corespunzând nevoilor cultice din epocă. Dovezile în acest sens au apărut cu ocazia demontării și restaurării monumentului:

1. Chertările în care se îmbină tâlpile de nord și de sud ale pronaosului în talpa transversală care susține peretele despărțitor între pronaos și naos.

Trebuie precizat încă de la început că adăugarea unui nou spațiu la o biserică de lemn tradițională realizată în tehnica *blokbau*, respectiv a pronaosului în cazul de față, nu se poate realiza într-un mod viabil decât prin atașarea unor grinzi suplimentare legate de vechiul edificiu, printr-un sistem de *amnare* sau prin cel al unor *decroșuri*. Prelungirea prin *decroș* este însă preferabilă sistemului de *amnare*, acesta din urmă fiind, prin lungimea rezultată a pereților, mai fragil și astfel mai puțin rezistent din punct de vedere structural.

Adăugarea pronaosului prin *decroșuri* a fost alegerea pe care meșterul de la 1655 a preferat-o. Pentru aceasta a fost necesară prelungirea tălpilor bisericii prin atașarea de talpa transversală, ce susține peretele despărțitor dintre pronaos și naos, a tălpilor ce urmau să susțină pereții pronaosului. Această legătură a necesitat realizarea unui tip de chertare special ce nu se mai întâlnește la nici una dintre îmbinările elementelor bisericii. Este vorba de o chertare de tip *cep și scobitură în cârlig* care a fost adoptată pentru a se evita crăparea și dislocarea capetelor tălpii transversale rămase după această operațiune, prea scurte pentru a mai avea rezistență. Soluția aleasă de meșter mai prezenta și avantajul că evita totodată crăparea și dislocarea materialului rămas relativ scurt până la chertările alăturate în care se îmbinau la mică distanță și tălpile care susțin pereții longitudinali ai naosului (vezi planul tălpilor bisericii și imaginile nr.1-5).

Un alt aspect care trebuie evidențiat este faptul că talpa transversală care susține peretele ce desparte pronaosul de naos și cea transversală ce susține peretele dintre naos și absida altarului sunt aproape de aceeași lungime: 548 cm., respectiv 551 cm.⁵⁹ (vezi planul tălpilor bisericii și imaginea nr.6).

Este evident că, în cazul în care biserica ar fi fost făcută de la început cu pronaos, talpa care susține peretele despărțitor între pronaos și naos ar fi fost lăsată mai lungă la exterior. Astfel ar fi fost suficient material pentru a se realiza chertări drepte simple,

---

⁵⁹ Atât talpa care susține peretele ce desparte pronaosul de naos cât și cea care susține peretele dintre naos și absida altarului par să fie, împreună cu cele de la estul și sud-estul absidei, dintre cele mai vechi, dintre cele originare. Aceste tălpi au un grad foarte asemănător de defibrare și eroziune datorat expunerii la intemperii. Tălpile de nord, de sud ale absidei altarului, ale naosului și ale pronaosului au însă un grad de defibrare și eroziune sensibil mai redus, acest lucru indicând vârsta lor mai recentă. Toate tălpile mai recente, inclusiv cele ale pronaosului, au fost confecționate din bușteni de o calitate vizibil mai slabă față de restul tălpilor bisericii. Tălpile pronaosului sunt mai noduroase, mai subțiri și mai scurte, extremitățile lor depășind puțin chertările și aliniamentul pereților.

îmbinări mult mai ușor de executat, și pe care meșterul le-a folosit la toate celelalte îmbinări ale tălpilor edificiului.

2. Semicalota pronaosului

În partea lui superioară pronaosul se închide cu o semicalotă realizată rudimentar – cu siguranță că nu e opera unui meșter – din dulapi de lemn de plop îmbinați stângaci în chertări simple, așa cum avea să se constate la înlăturarea tencuielii, care a precedat operațiunea de demontare a bisericii. În partea de est dulapii care alcătuiesc semicalota pronaosului erau sprijiniți nefiresc pe un arc dublou și acesta cioplit tot din lemn de plop, la fel de rudimentar⁶⁰. După toate evidențele, semicalota aceasta a fost adăugată după strămutarea bisericii la Cărpiniș-Anghelești, ea neavând nici o legătură structurală cu semicilindrul bolții naosului. Precizăm că semicilindrul naosului, semicalota absidei, precum și timpanele pe care acestea se sprijină sunt întrețesute structural, ele putând fi montate sau demontate numai de jur împrejur (rând după rând).

3. Grinda cu pisanii

Pisania cea mai veche se întinde pe o distanță de mai bine de 6 cm. sub zona de îmbinare a respectivei grinzi cu dulapii ce alcătuiau în momentul dezmembrării bisericii semicalota care închidea în partea de sus pronaosul. Din acest fapt rezultă că, inițial, la momentul scrierii pisaniei mai vechi, grinda era ceva mai lungă, fiind scurtată și apoi fiindu-i cioplită și o altă îmbinare în *coadă de rândunică*, probabil la a doua strămutare a bisericii în localitatea Pietrari. La restaurarea grinzii cu pisanii s-a mai putut constata că inscripția de la 8 decembrie 1655 a fost săpată după ce grinda a fost în prealabil parțial netezită de unele defibrări și eroziuni. Aceste iregularități au rămas vizibile pe tot restul grinzii unde această operațiune nu a fost făcută de pisar, inclusiv în extremitatea dreaptă unde se găsește inscripția mai veche care conține și hramul inițial al bisericii. (vezi imaginea nr.7)

4. Eroziunea unor elemente aparținând părții de vest a timpanului care desparte pronaosul de naos și a unor elemente ale peretelui de dedesubt

După înlăturarea tencuielii, demontarea și apoi la restaurarea pieselor componente ale bisericii s-a observat că grinzile originare ale timpanul și unele aparținând peretelui de dedesubt ce actualmente desparte pronaosul de naos, pe partea dinspre vest, prezentau o serie de eroziuni și defibrări specifice expunerii, cândva, la intemperii. Aceasta sugerează că, inițial, acest perete al naosului, pe care se găsește și grinda inscripționată cu pisania cea veche, constituia partea exterioară de vest a bisericii care inițial avea doar naos și altar.

5. Grinda-lintou a vechii uși a bisericii

Tot la demontarea și restaurarea monumentului s-a constatat că unul dintre dulapii care alcătuiau timpanul ce desparte acum pronaosul de naos provine dintr-o grindă-cunună care susținea cândva acest timpan și care avea inițial și rolul de lintou (buiandrug) al ușii de acces în lăcaș. La prima strămutare, acestei grinzi i-au fost retezate extremitățile (*caili* și chertările cu grinzile pereților), probabil putrezite, ea fiind astfel refolosită la realizarea timpanului pe care odinioară îl susținea. S-a observat că grosimea grinzii variază între 8 și 10 cm., asemenea celei pe care au fost săpate pisanii și încă uneia de deasupra, toate corespunzând grosimii grinzilor folosite la confecționarea pereților

---

⁶⁰ Sprijinirea se putea face mai eficient pe extremitatea vestică a semicilindrului bolții naosului.

exteriori. S-a mai constatat că, din potrivă, grosimea celorlalți dulapi ai respectivului timpan – probabil înlocuiți ulterior – precum și a tuturor dulapilor ce alcătuiesc timpanul care separă naosul de absida altarului au grosimi care variază între 4 și 5 cm. În cantul acestei grinzi, pe mijlocul ei, s-au găsit două locașe cioplite în formă de *scob*, adânci de 7,5 cm., având între ele o distanță de 63 cm (vezi imaginea nr. 8). După toate probabilitățile, aceste *scoburi* serveau la îmbinarea usciorilor ușii inițiale de acces din exterior în biserică. Este foarte greu de crezut că, dacă biserica ar fi avut inițial pronaos iar astfel grinda cu pricina ar fi lintoul trecerii dintre pronaos și naos, accesul dintre aceste încăperi s-ar fi putut face printr-un spațiu atât de strâmt.

A doua etapă de existență a bisericii (a doua ctitorire) are loc începând din 1655, conform pisaniei, într-un sat de moșneni pe care nici pisană nici alte documente nu-l identifică. Paraclisul de mănăstire sau de curte e transformat, conform modificărilor arătate mai sus, în biserică de parohie de sat de către meșterul Ognea Ionu, ctitori de a doua oară fiind „popa Vasilie cu satul”. Acum, îi este adăugat, din rațiuni practice și cultive, pronaosul⁶¹. Astfel, îi este modificat și accesul dinspre exterior, intrarea fiind mutată pe peretele de vest al pronaosului adăugat, unde este mutată și ușa .

A treia etapă de existență este corespunzătoare mutării bisericii în Cătuțul Cărpinișu al satului Pietrari la 1736-1737, când e rectorită a treia oară de Ghe(o)rghe, fiul popii Vâlcu, în timpul păstoririi Episcopului Climent. Al treilea ctitor (tot împreună cu satul, în mod sigur, deși nu se precizează) provine dintr-o familie preoțească a Pietrarilor și e înmormântat dedesubtul inscripției cioplite pe una dintre grinzile peretelui de sud al naosului.

Rămâne încă deschisă cercetării ipoteza ispititoare că, în forma ei originară, bisericuța de lemn de la Pietrari ar fi putut aparține uneia dintre vechile mănăstiri ale zonei, a căror istorie e încețoșată, și despre care se știe că inițial erau construite din lemn. Nedeslușit rămâne și satul celei de a doua ctitoriri. Tot ce putem crede este că el nu se afla la o distanță foarte mare de Pietrari. În a doua și a treia etapă a existenței ei, biserica Sfântul Nicolae din Pietrari a fost ctitorie a obștilor de moșteni din zona Hurezi, în fruntea cărora s-au aflat, pe rând, doi preoți: popa Vasilie și popa Gh(e)orghe.

În momentul de față știm cu siguranță că Muzeul Satului Vâlcean de la Bujoreni și-a îmbogățit patrimoniul cu o a treia biserică din lemn, de data aceasta cea mai veche atestată în nordul Olteniei.

---

⁶¹ Pe de-o parte, la o biserică de sat era nevoie de mai mult spațiu pentru enoriași, pe de altă parte, pronaosul era încăperea în care aveau acces și femeile.

Bibliografie:

- Anuar 1909*, București, Tipografia Cărților Bisericești
- Bălan, Constantin, *Inscripții medievale și din epoca modernă a României (Județul istoric Vâlcea, sec. XIV-1848)*, Editura Academiei Române, București, 2005
- Căpătaru, Doru, *Istoria Mănăstirii Surpatele*, Ed. Kitcom, Râmnicu Vâlcea, 2008
- Crețeanu, Radu, *Bisericile de lemn din Vâlcea în Mitropolia Olteniei*, nr. 1-3, ianuarie – martie 1981, Craiova
- Cristache-Panait, Ioana, *Bisericile de lemn din centrul Piemontului Getic: Județele Olt, Vâlcea, Argeș*, în S.C.I.A., seria Artă Plastică, T.42, P. 29-62, București, 1995
- Dumitrescu, Al., T. *Documente istorice. Actele Pietrarilor din Vâlcea – Vlădica Climent al Râmnicului în Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie*, vol. X, fascicolul pe trimestrul ianuarie, februarie și martie, București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1909
- Eparhia Râmnicului și Argeșului*, Râmnicu Vâlcea, 1976, vol. I, II.
- Episcopia Râmnicului – Noul Severin*, dosar 35/1869
- Giurescu, Dinu, C. *Țara Românească în secolele XIV-XV*, Editura științifică, București, 1973
- Năsturel, P.S., *Fostul Schit Buna vestire din Pietrarii de jos (Raionul Hurezi) în Mitropolia Olteniei*, nr. 3-4/1955
- Păcurariu, Mircea, *Episcopul Climent al Râmnicului în Mitropolia Olteniei*, nr. 1-2/1965
- Pănoiu, Andrei, *Un monument necunoscut de arhitectură populară vâlceană în BCMI*, nr. 2/1970
- Petrescu, Eugen, *Vâlcea, Țara lupilor getici sau Ținutul Vâlcilor*, Editura Conphys, Râmnicu Vâlcea, 2007, vol. II
- Popescu Cilieni, I., *Biserici, târguri, sate din jud. Vâlcea*, Ramuri, Craiova, 1941
- Popescu, Crina, Mereșescu, Constantin, *Pietrari, localitate cu nume de cremene* (Monografia Comunei Pietrari), Editura Ofsetcolor, Râmnicu Vâlcea, 2010
- Răutu, Meletie, *Monografia ecleziastică a județului Vâlcea*, Râmnicu Vâlcea, 1908
- Stoicescu, Nicolae, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România, I, Țara Românească*, editată de Mitropolia Olteniei, 1970
- Tamaș, Corneliu, Soare, Ion, Andreescu, Carmen *Tezaur Medieval Vâlcean* (Catalogul documentelor de la Arhivele Statului din Râmnicu Vâlcea 1388 – 1715), București, 1983
- Tamaș, Corneliu, Soare, Ion, Manea-Andreescu, Carmen, *Comori arhivistice vâlcene* (Catalogul documentelor de la Arhivele statului din Râmnicu Vâlcea, 1467-1800), vol. II.
- Tamaș, Corneliu, Vasile, Ion Constantin, *Acte documentare vâlcene – catalog de documente 1404-1816*, Ed. Conphys, Râmnicu Vâlcea, 1999
- Theodorescu, Răzvan, *Episcopi și ctitori în Vâlcea secolului al XVIII-lea*, Editura Patrimoniul, Vâlcea, 2009
- Trajanescu, I.D., *Mitropolia din București*, în B.C.M.I., anul V, fasc. 20, octombrie/decembrie 1912

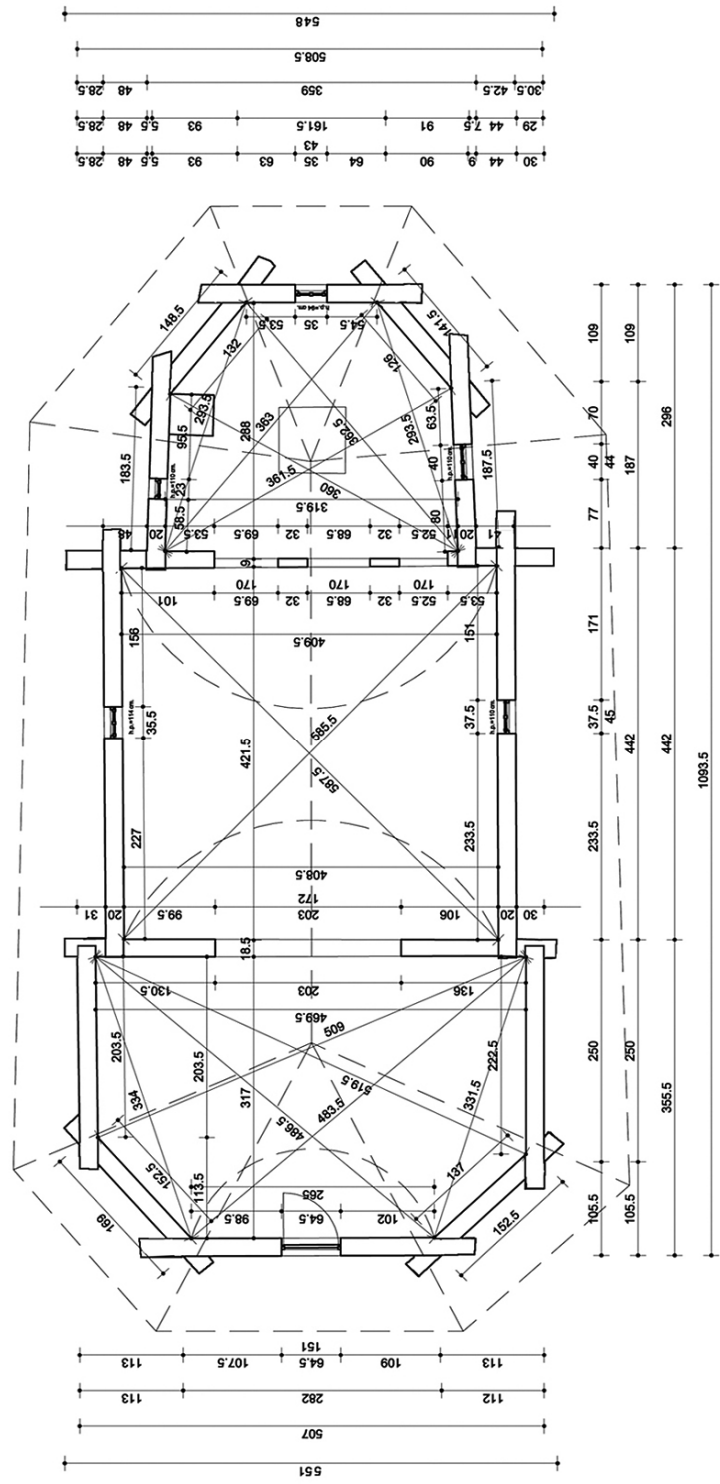
Summary

The work of disassembly, restoration and relocation of the wooden church from Pietrari -Anghelești at the Village Museum, Vâlcea revealed incontrovertible evidence of the antiquity of this place of worship, firstly certified in the eighteenth century. The two inscriptions, from the inner beam between the narthex and the nave, unveiled when the extraction of the layer of the fresco was made, show without doubt that the monument has gone through three stages of existence. The first phase dates from the late sixteenth century, the beginning of the seventeenth century, when the church was either a church of monastery or a boyar's chapel, having a more simple plan, consisting only of nave and altar. The second phase is its relocation in a village near Hurez village, where it was rebuilt by "the priest Vasilie with the villagers, in 1655. The craftsman whose name (the oldest ever attested in northern Oltenia) is mentioned in the inscription, Oenea Ion, adds to the church the polygonal porch. The third phase of the church's existence coincides with a new resettlement in the hamlet Cărpinișu, Pietrari village, in 1737, according to two inscriptions written by two different hands and presented on an outside beam from the southern wall of the nave. The founder from Pietrari is a certain "Ghe(o)rghe, sin popii Vâlcului" as the first inscription says. The second inscription adds that this Ghe(o)rghe is buried right there, near the southern wall of the church. The archaeological research made by Mariana Iosifaru after the relocation of the church at the Village Museum, Vâlcea reveals an ancient tomb of a priest, right in the place indicated by the inscription. The conclusion is that Ghe(o)rghe, the third founder of the church was himself a priest coming from an old priestly family from Pietrari, as some archival documents show, researched when the monograph of the monument was made.

The building in Pietrari of the church dedicated to Saint Nicholas takes place during the episcopate of Climent, a native of this village, at a time when the bishop encouraged, by personal example, the erection of churches on the sites of parental estate.

Other inscriptions present in the church show the interventions suffered by the church over time, some of them being inappropriate with the nature of the construction material. The plastering of the church takes place between 1845 and 1846 and it is followed by the painting of the two partitions by the local painters.

It is still open to the research the enticing hypothesis that in its original form, the wooden church from Pietrari could have belonged to one of the oldest monasteries in the area, about which we know that they were originally made of wood. At present we know with certainty that the Village Museum from Vâlcea, Bujoreni has enriched its heritage with a third wooden church, this time the oldest attested in northern Oltenia.

Biserica de lemn Sf. Nicolae din Pietrari-Angehești: plan și plan al tăpilor.

1. Decroșul de nord al pronaosului.

Se observă talpa de nord a pronaosului (a) care se agață în talpa transversală ce susține peretele dintre pronaos și naos (b) și talpa care susține peretele de nord al naosului (c).

2. Decroșul de nord al pronaosului în timpul demontării.

Se observă extremitatea tăpii transversale și locașul chertării cu *cep și scobitură în cârlig* iar, alăturat, capătul îmbinat al tăpii care susține peretele de nord al naosului (c).

3. Decroșul de nord al pronaosului în timpul restaurării bisericii.

Îmbinarea aceluiași tălpi din imaginea nr.1 care, din pricina atacului biologic masiv, a trebuit să fie înlocuite cu unele noi.

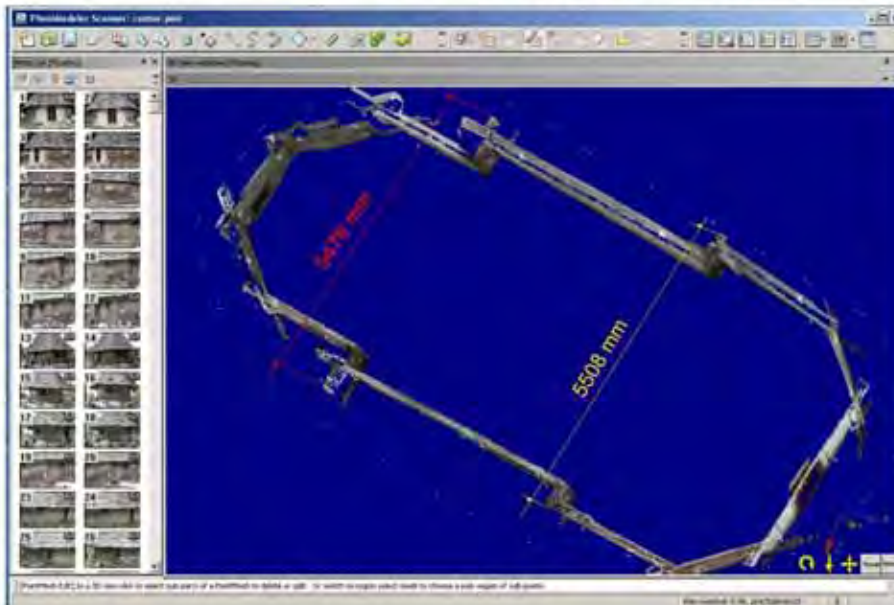

4. Decroșul de sud a pronaosului.
 Se poate observa același sistem de îmbinare a tălpilor longitudinale ale naosului și ale pronaosului cu cea transversală. Se remarcă și *cepul-cârlig* cioplit (X) cu care talpa de sud (a) se agăța de talpa transversală (b), element vizibil aici din pricina distrugerii locașului de îmbinare.

5. Partea de sud a bisericii cu cele două decroșuri.
 Se poate lesne observa lungimea relativ egală a extremităților tălpilor transversale (d, e) în raport cu talpa care susține peretele naosului.

6. Același relativă egalitate a grinzilor transversale măsurată în martorul digital realizat prin scanarea 3D a monumentului *in situ* cu sistemul PhotoModeler Scanner.

7. Extremitatea dreaptă a grinzii cu pisanii în timpul restaurării.

Se observă un fragment al pisaniei mai vechi care se întindea pe o distanță de mai bine de 6 cm. sub zona de îmbinare a grinzii timpanului din care făcea parte cu dulapii semicalotei pronaosului. Se observă că grinda a fost scurtată, fiindu-i cioplită o altă îmbinare, în *coadă de rândunică*, fapt ce a dus la pierderea unei părți a inscripției. Totodată se poate observa și defibrarea datorată expunerii îndelungate la intemperii a grinzii aflate odinioară la exterior.

8. Vechea grindă-lintou găsită în timpanul ce desparte pronaosul de naos.

Se pot observa locașele chertărilor *in scob* care au fost astupate cu dopuri de lemn atunci când grinda a fost refolosită ca element al timpanului. Și această grindă prezintă o defibrare specifică expunerii îndelungate la intemperii.